

PAÁL VINCE

AZ ELSŐ MODERN MÉDIAESEMÉNY

(Az ELTE történelem–német szakán végzett történész-kutató Paál Vincének a közelmúltban az interneten közreadott esszéjéből.)

Akép, amint Luther kiszögezi 95 tézisét a wittenbergi vártemplom kapujára, a reformáció szimbólumává vált. Robert Kolb az eseményt „az első modern médiaesemény”-nek nevezte. Fabiny Tamás, az Északi Evangélikus Egyházkerület püspöke ezzel kapcsolatban így fogalmazott: „A Luther által választott médiafelület a templom külső ajtaja volt. Nem odabenn eszkábált hirdetőablát, hogy az úgymond biztos templomba járók böngészgessék tételeit. Nem elégedett meg az egyház belső nyilvánosságával, hanem annál hatékonyabb csatornát használt meglepő tudatossággal. Szándékos anakronizmussal azt mondhatjuk, hogy nem valamely, a szélesebb nyilvánosság számára kevésbé ismert egyházi adón szólalt meg, hanem kifejezetten egy nagy hallgatottságú műsorban. Nem egy eldugott sávban, hanem főműsoridőben.”

De Luther valóban kihelyezte tézisét a vártemplom kapujára, s tényleg kalapáccsal és szögekkel? A kérdést a mai napig nem sikerült egyértelműen megválaszolni, s a reformációval foglalkozó történészek évtizedek óta heves vitát folytatnak róla. Ez idáig mintegy háromszáz publikáció született e témában.

A kifüggesztés eseményét számos ábrázolás örökítette meg, s egészen a múlt század közepéig tényként fogadta el mindenki. Derült égből villámcsapásként hatott, amikor 1961-ben Erwin Iserloh katolikus Luther-kutató a megállapítással lépett a nyilvánosság elé, hogy a téziskiszögezés a legendák világába tartozik. Fokozatosan a protestánsok között is kétely merült fel az esemény hitelességével kapcsolatban. Azóta a Luther-kutatók nagyobbik része kétségbe vonja a Luther általi kifüggesztés megtörténtét, míg kisebbik része kitart az eredeti álláspont mellett. A 20. század elején az egyháztörténészek még nem kételkedtek a „kalapácsütések” tényében, amelyek „egészen Rómáig elhallatszódtak”.

Habár az esemény mellett szóló érvek eléggé meggyőzőnek látszanak. A vártemplom kapujára való kifüggesztésről két korabeli forrás számol be. Az egyik Luther harcostársától, az ugyancsak teológus Philipp Melanchtontól származik. Melanchton beszámolóját azonban a feltételezett esemény után csaknem harminc évvel később,

röviddel Luther halála (1546) után jegyezte le. Annyi bizonyos, hogy Melanchton az esemény szentantúja nem lehetett, hiszen ő 1517-ben még Tübingenben élt, s csak 1518-tól volt a wittenbergi egyetem tanára.

2006-ban nagy médianyilvánosság előtt számoltak be arról, hogy a jénai egyetem könyvtárában Martin Treu rábukkant az *Újszövetség* egyik Luther által használt példányának lapján egy feljegyzésre, amelyet Luther titkára, Gregor Rörer tett 1540-ben: „Az 1517. évben mindenszentek előtti napon dr. Luther Márton Wittenbergen a templomok kapuin nyilvánosságra hozta a bűnbocsánatra vonatkozó téziseit”. Rörer azonban szintén nem lehetett jelen a tézisek állítólagos „kiszögezésénél”, mert akkor ő sem tartózkodott Wittenbergben. Kiemelendő azonban, hogy Rörer wittenbergi templomajtókról szól, ami összhangban van a wittenbergi egyetem szabályzatával, amely szerint a nyilvános közzétételeket a templomok ajtajaira kellett kitenni.

Azok a történészek, akik a tézisek kifüggesztését legendának tartják, arra utalnak, hogy mindkét beszámoló ugyan Luther harcostársaitól származik, de egyikük sem lehetett szentantúja a kérdéses eseménynek, sőt, azok csak később kerültek lejegyzésre.

Ama történészek viszont, akik ezeknek a forrásoknak hitelt adnak, azzal érvelnek, hogy a két feljegyzés egymástól függetlenül számol be a nevezetes eseményről, ráadásul az egyik még Luther életében keletkezett.

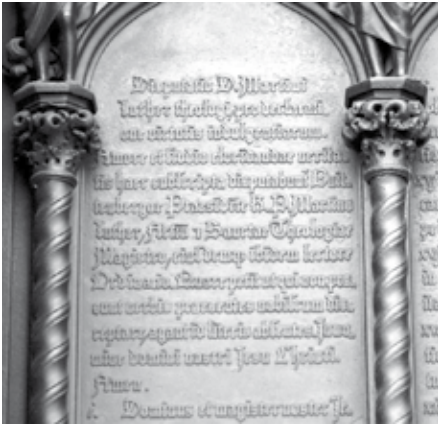
Magától Luthertől nem maradt fenn semmilyen hivatkozás a tézisek kifüggesztésével kapcsolatban. Nem szólnak arról a meglehetősen terjedelmes ún. *Asztali beszélgetések* sem, amelyek a már öregedő Luthert meglátogató barátokkal, eszmetársakkal és tanítványokkal folytatott beszélgetések lejegyzéséből keletkeztek. Azt is meg kell jegyezni, hogy a téziseket Wittenbergben sohasem vitatták meg nyilvánosan, s a tézisek eredeti, latin nyelvű kézírata sem került elő. A latin nyelven íródott téziseket elsőként feltételezhetően Christoph Scheurl fordította németre még 1517 karácsonya előtt, de ez a fordítás sem maradt fenn eredeti nyomtatásban. A legrégebbi nyomtatvány, amely a téziseket tartalmazza, 1545-ből való.

Annyi biztos, hogy Luther 1517. október 31-én levelet írt Albert mainzi érseknek és (ezzel egy időben, vagy valamivel később) Hieronymus brandenburgi püspöki helynöknek. A levélben, amelynek mellékletét alkotta a 95 tézis, a bűnbocsánat és a bűncsúcédula-árusítás gyakorlatával

kapcsolatos visszaélések megszüntetésére szólított fel. [...] Miután az érsektől nem érkezett válasz, Luther a téziseket elküldte ismerőseinek, köztük Wilhelm és Konrad Nesennek, akik azt Luther tudta nélkül nyilvánosságra hozták, s ezzel nyilvános vita tárgyává tették. Azt is tudjuk, hogy Wittenberg környékén a Lutherrel szimpatizálók néhány héttel a feltételezett téziskihelyezés után a bűncsúcédula-árusításra vonatkozó kritikáját utányomták, s különböző, nyilvános helyeken – templomajtókra is – *kifüggesztették*. Luther 95 pontból álló téziseivel nem új felekezetet akart létrehozni, amint az azután az események folyamán történt, hanem vitára buzdított, a katolikus egyházban tapasztalt visszaéléseket kívánta megszüntetni. Téziseivel Luther a bűnbocsánat és az azzal összefüggő bűncsúcédula-árusítás terén tapasztalt gyakorlatról kívánt teológiai vitára ösztönözni.

Julius Hübner:
Luther 95 tétele

A 95 tétel a Vártemplom portálján, Wittenberg
A wittenbergi Vártemplom ún. Tételkapuja

Az is ismeretes, hogy a tudományos viták akkoriban Wittenbergben is szokás volt plakát formában kinyomtatni, s azokat a wittenbergi egyetem teológiai karának szabályzata értelmében *a város templomainak ajtajára kellett kihelyezni*. A kifüggesztés azonban nem a vita indítójának, hanem az egyetem pedellusának (gondnokának) volt – mai kifejezéssel élve – a munkaköri kötelessége. Hasonló gyakorlat volt érvényben más egyetemeken is.

Luther tehát nem az első volt vagy lehetett, aki valamilyen írást kifüggeszthetett (vagy kifüggeszthetett) a templom kapuján. *Ez már évszázadok óta a mindennapok gyakorlata volt*. Akár azt is mondhatnánk, hogy a templomok kapuja a középkortól kezdve az információk terjesztésének fontos, nyilvános tereként szolgált. A középkorban és a kora újkorban a vallási szféra és a mindennapok sokkal szorosabban összekapcsolódtak, mint napjainkban. Isten háza nemcsak az imádság háza volt, hanem a társadalmi élet, az információcseré színtere is.

Különben nem tudjuk például azt sem, hogyan nézett ki a wittenbergi vártemplom kapuja Luther korában. Az akkori templomkapu már nincs meg. A téziskihelyezés feltételezett helyén jelenleg a porosz király által a 19. században adományozott bronzkapu található. Arról sem szólnak a 16. századi források, hogy a tézisek kifüggesztése

miként történt, kalapács és szögek használatáról kifejezetten nincs szó. A kora újkorból maradtak fenn ugyan olyan egylapos nyomtatványok és hirdetési plakátok, amelyeken egyértelműen szögek nyoma látható. A korabeli forrásokban azonban a kifüggesztés egyéb módjaira is találunk utalásokat, így például használtak enyvet és viaszt is. Elképzelhető tehát, hogy Luther vagy valaki más valóban kihelyezte közzemlére 95 tézisét a wittenbergi templomkapura, az azonban egyáltalán nem biztos, hogy ez kalapáccsal és szögekkel történt, mint ahogy azt a későbbi korokban született képi és filmes ábrázolások szuggeralják nekünk.

Akárhogy is történt, függetlenül attól, hogy Luther valóban kiszögezte-e, vagy más módon rögzítette-e téziseit a vártemplom kapujára, *tézisei* és gondolatai – köszönhetően Gutenberg találmányának, a mozgatható betűelemekkel való könyvnyomtatásnak is – *villámgyorsan elterjedtek*, s elindították azt az összetett folyamatot, amely nemcsak a protestáns felekezetek létrejöttére vezetett, hanem gazdasági, társadalmi és kulturális téren is mélyen átalakította az addigi katolikus Európát. ♦♦

